

Цикл «Міста» Юрія Липи

У поетичній спадщині Юрія Липи є невеликий цикл «Міста», який складається з чотирьох віршів — «Полтава», «Одеса», «Ялта», «Кам'янець». Творчість поета передовсім прийнято сприймати у призмі націотворчої релігійно-філософської ідеології. Згадані ж твори, на перший погляд, відсторонені від цієї магістралі, що визначає дещо особнє, якщо не маргінальне звучання циклу. Але це — тільки на перший погляд.

Поява і єдність творів циклу зумовлена виразною культурною тенденцією, заявленою, зокрема, і українською лірикою першої половини ХХ століття, що полягає у прагненні передати ліричне почуття, пов'язане з містом. Така, здавалося б, елементарна річ має в українській поезії свій специфічний підтекст. Адже традиційно наша лірика, кажучи умовно, «сільська», а точніше — пов'язана з широким, розкутим, природним гдзое-тором (степ, море, небо), у якому людина або єднається і зливається з грандіозністю суцього, або інтимізує природний простір, кардинально не порушуючи його ества (гай, садок, поле, село, хата). У цьому розумінні ліричне почуття у своїх витоках є «сільським», оскільки пов'язане з природним не-здеформованим простором. Урбаністичний мотив у ліриці — це прагнення висловити інші його грані, пов'язані саме з певною деформацією природного у найширшому сенсі цього слова. Згадаємо у цьому контексті урбаністичний пейзаж Петербурга у «Сні» Шевченка.

В поезії початку ХХ століття «міська» тема зазнає певних новацій. Зокрема у ній виразно постає такий тематично-жанровий різновид як портрет міста, що цілком може бути співвіднесений і з пейзажною лірикою.

Цикл Юрія Липи типологічне споріднений у згаданому плані з циклом сонетів Миколи Зерова «Київ» («Київ з лівого берега», «Київ - традиція», «Київ навесні ввечері», «У травні»). Обидва автори виявляють виразну схильність до імпресіоністичного, візуально-живописного портретування міста, але виразною є відмінність концептуальної хронотопічності: якщо у Зерова в межах циклу спостерігається послідовна просторова концентрація авторської рефлексії, фокусом якої є просторова точка (Київ), то у Липи точка розгортається в коло. Для того, щоб зрозуміти своєрідність хронотопічності ліричного почуття у циклі «Міста», подивимось ця кожен з віршів, що його складають.

Відкриває цикл «Полтава». Порівняно з наступними образність цього вірша найменш візуалізована, що можна пов'язати з прагненням автора подати переважно суб'єктивно-психологічний портрет міста, у якому домінують не стільки предметні образи реалістичної достовірності, скільки

узагальнено-символічні культурно-історичні імпульси-натяки, які складають імпресію Полтави-метафори. Це місто постає як безпосереднє втілення творчої вітальної енергії, що об'єднує всі суперечності у нестримному русі. Запальний тон вірша — виразно оптимістичний, динамічний. Не може не звернути на себе увагу те, що з-поміж творів циклу цей — найменш «міський», у цьому плані звертає на себе увагу другий рядок другої строфи — «І в селах вітер славить-шелевіє...», — який нівелює межі Полтави як міста, вона мислиться автором загальним простором України. У певному розумінні Полтава постає аналогом Києва у підтексті культурної рефлексії автора.

Другим іде вірш «Одеса», в якому уже з'являються оті предметні реалістичні мікрообрази, що передають неповторний місцевий колорит. Портрет міста візуально індивідуалізований, якщо в «Полтаві» імпресія автора знайшла себе в експресивності метафори, то в «Одесі» ліричне почуття ритмізоване з духом Півдня, який надає хаотичності й різноманітності життя єдності «у сонці бога», тобто в єдності загального людського світу діяння.

Важливу роль у розумінні твору відіграє його сонетна форма. У перших двох строфах, що складають тезу, автор віддається спогляданню, його почуття ніби відсторонене від зовнішнього кипіння життя, спостерігаючи яке воно знає таємний прихований смисл цього простору, що виривається в антитезі. Екстенсивність споглядання переривається оприлюдненням у хаотичній різноманітності прихованого осердя, яке знову однозначно асоційоване з національним світом і духом. Синтезуюча строфа сонета зводить дві стихії — степ і море, що по суті означає обов'язкову одвічну присутність у цьому просторі «погляду верхівців із Гетьманщини», які передовсім «Принесли гіркости завзятої порив», надали простору необхідного внутрішнього смислу. Так зовнішньо різноманітна «мільонная таверна» Одеса набуває в сонеті Юрія Липи не тільки плоти, а й духу, простір несе в собі творчу національну енергію.

Після «Одеси» автор подає портрет Ялти, який певним чином перегукується з портретом Полтави, — маємо, перш за все, на увазі те, що в цьому вірші також домінує психологічний портрет міста. Твір побудований у формі умовного діалога, коли Ялта окреслена традиційними колоритними деталями («Заквітчана у білий цвіт магнолій. На дні долин зелених Яйли голубої»), а суть полягає у «її зверненні до моря, яке має розкрити місту його ж сутність і призначення. Цілком зрозуміло, що питання залишається без чіткої відповіді. Образи завітчаного суходолу і «грайливої морської волі», що прислухаються один до одного, передають вибагливий екзотичний настрій інонаціонального простору, що тільки на рівні підтексту співвідноситься з простором національним. Кожен рядок другої строфи складає собою окреме міркування-питання, що у ритмічному плані

передає рівномірність лагідного морського прибою. У цьому обопільному коливанні відчувається гармонія двох стихій: погляд автора ніби прозирає присутність природного розкутого простору у міському контексті. Але його свідомість вловлює певну позірність такої позиції, тому уже початок четвертого, вивершеного цикл, вірша «Кам'янець» виразно контрастує з настроєм і образом «Ялти».

Рядки: «Цей Лучник спить. Упав додолу лук. Фортеці обрис думає в тривозі...», — виводять читача з ритму споглядання-вслухання, він знову опиняється в класичній атмосфері міста, де передовсім панує простір, перетворений людиною.

Досить цікаво відбувається у циклі Юрія Липи художнє привласнення іонаціонального простору, його освоєння національним просторовим почуттям. Прихований, зрозумілий в контексті національної свідомості підтекст «Ялти» ненав'язливе виринає у «Кам'янці» у згадці про «Пожари сел і гарб турецьких стук». Але цей смисловий нюанс, як бачимо, важливий з точки зору сюжетного розгортання ліричного почуття циклу, разом з тим має і цілком самодостатнє значення. Заключний вірш формально побудований на антитезі історії, яка спить, і гомінкого сьогодення. Подібне протиставлення якнайкраще висловлює саме міський мотив: ландшафт міста вбирає в себе і, зберігаючи, знерухоплює час минулий, тоді як ландшафт сільський істотно схильний до природного вмирання-відновлення. Досить симптоматичною саме з точки зору української лірики видається така деталь як ящірка, що спить на мурах. Погляд автора, заглиблений у національну історію, прагне вчитати з тексту міста її сенс та уроки, але його ментальний погляд фокусується на живому — і хай ящірки сплять, як спить і Лучник, але вони однозначно вносять у художню ситуацію смисли руху і відновлення. Тому не випадково передостанній рядок по-своєму «вибухає» наприкінці новою емоційною тональністю, яку передають три дієслова виразно оптимістичного креативного змісту: «День дзвенить, сміються в місті діти, і цвітуть ясмину». Ця картина може видатись доволі банальною, але у контексті і вірша, і всього циклу вона відіграє роль своєрідного «сонячного акорду», який виводить національне почуття на якісно новий рівень: не відриваючи його від історичного змісту і пам'яті, вона надає йому живої плоти, простоти природного.

Не можна не звернути увагу на те, що перший і третій вірші циклу порівняно з другим і третім, умовно кажучи, менш «міські», у них з точки зору портретування міста можна говорити про уже згадану імпресіоністичну тенденцію, яка намагається розірвати замкненість міського простору. У другому вірші ця тенденція розхитується, імпресія набуває більш чітких предметних граней, що остаточно домінують у вірші четвертому. Подібна динаміка відповідає необхідній стереоскопічності національного почуття, яке у віршах циклу не тільки розгор-

тається у широкому просторі, але і осмислює себе у всіх часових площинах (останні рядки «Кам'янця» виразно формулюють інтенцію майбутнього).

Таким чином, ми бачимо, що пейзажно-портретний цикл Юрія Липи «Міста» є високим зразком художнього втілення домінантного ліричного почуття автора, а саме — національного. Відсутність традиційної риторики і своєрідність ракурсу (Липа ніби встановлює координати своєрідної «географічної підкови» поетичної візії його політичної доктрини) визначають принципове місце циклу у поетичній спадщині митця.